

4. Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. — М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.

5. Швейцер, А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. — М.: Наука, 1988. — 215 с.

Умовы, прычыны і шляхі пранікнення германізмаў у гаворкі Гродзеншчыны

Масленікава С. С., асп. ГрДУ,
нав. кір. праф. Сцяцко П. У.,
д-р філал. навук

Шматлікасць іншамоўных слоў у гаворках Гродзеншчыны тлумачыцца найперш яе геаграфічным становішчам: знаходзячыся на рацэ Нёман, тэрыторыя сучаснай Гродзенскай вобласці — Сярэдняе Панямонне — мяжуе з Польшчаю на захадзе, з Літвой на поўдні. Гэта стала фактарам значных беларуска-польскіх узаема сувязяў, а таксама беларуска-літоўскіх узаемадачынненняў (значна меншых, што тлумачыцца невялікай працягласцю мяжы паміж Гродзеншчынай і Літвой). На Віленшчыне, якая прымыкае да Гродзеншчыны з літоўскага боку, і на Беласточчыне, дзе праходзіць мяжа з Польшчаю, жыве шмат беларусаў.

Гістарычныя ўмовы развіцця гродзенскага рэгіёна вызначылі наяўнасць у мове мясцовых жыхароў шматлікіх германізмаў — запазычанняў з нямецкай мовы. Сюды адносяцца словы, якія з’явіліся ў гаворках Гродзеншчыны непасрэдна з нямецкай мовы ці праз пасярэдніцтва іншых моў. Значная частка германізмаў абумоўлена шчыльнымі стасункамі жыхароў Гродзеншчыны з прадстаўнікамі нямецкага этнасу. У XIV стагоддзі немцы першапачаткова выпісаны ў ВКЛ вялікім князем Гедымінам [1, с. 21]. Для нямецкамоўных эмігрантаў ствараюцца спрыяльныя ўмовы, паляпшаецца іх эканамічнае становішча, ім надаюцца пэўныя ільготы. Ідэі Рэфармацыі таксама садзейнічалі папаўненню народна-дыялектнай лексікі запазычаннямі з нямецкай мовы. Развіццё асветы і навукі заахвочвала беларускіх студэнтаў вывучаць замежныя мовы і набываць адукацыю ў заходнееўрапейскіх універсітэтах. Уплыў нямецкай мовы на мясцовыя гаворкі звязаны і з узброенымі сутычкамі жыхароў рэгіёна з лівонскімі рыцарамі, крыжаносцамі Тэўтонскага ордэна. Пранікненню ў народна-дыялектную мову рэгіёна нямецкіх найменняў садзейнічала акупацыя Гродзеншчыны кайзераўскімі (у 1915–1920 гг.) і нямецка-фашысцкімі (у 1941–1945 гг.) войскамі. Шэраг германізмаў мог трапіць у беларускую мову непасрэдна з нямецкай мовы: *грайзэга* ‘круглая піла з вялікімі нахілёнымі зубамі для падоўжанай і папярочнай распілоўкі сталярнага матэрыялу’ < ням. *Kreisäge* ‘дыскавая [цыркулярная] піла’; *фэдэр* ‘выступ у бакавой частцы дошкі, які заходзіць у паз суседняй дошкі’ < ням. *Feder* ‘спружына, рысора; шпонка’ і інш. У большасці выпадкаў пры пранікненні ў народна-дыялектную мову Гродзеншчыны

германізмаў ролю мовы-пасярэдніцы выконвала польская мова: *кушнер* (*кушнір*) ‘рымар’, ‘гарбар’ < пол. *kuśnierz* ‘кушнер’ < ням. *Kürschner* ‘кушнер’; *ухналь* ‘цвік да падковы’ < пол. *hufnal* ‘вухналь (падкоўны цвік)’ < ням. *Hufnagel* ‘падкоўны цвік (шып)’ і інш. Гэтаму садзейнічала гістарычнае знаходжанне тэрыторыі Гродзеншчыны ў складзе ВКЛ, якое ўваходзіць у Рэч Паспалітую пасля заключэння Люблінскай уніі 1569 года, а на працягу 1920–1939 гадоў у складзе Польшчы, дзе дзяржаўнай была польская мова. Яшчэ адна прычына — агульная для польскага народа і значнай часткі жыхароў рэгіёна рэлігія — каталіцызм, пазіцыі якога ўзмацніліся і падтрымліваліся вярхоўнай ўладай дзяржавы [2, с. 70]. Ролю мовы-пасярэдніцы выконвала таксама і руская мова. Яна асабліва актыўна запазычвала германізмы ў канцы XVII — пачатку XVIII стагоддзяў, што звязана з рэформамі Пятра I, накіраванымі на ўзмацненне эканамічных, культурных і палітычных сувязяў Расіі з краінамі Заходняй Еўропы, у тым ліку і з Германіяй. Праз рускую мову з нямецкай маглі быць запазычаны германізмы, напр.: *балка* ‘бервяно, якое кладзецца папаярок зруба ў вянку’ < рус. *балка* ‘бэлька’ < ням. *Balken* ‘брус, бэлька, каромысел’; *лагер* ‘летні загон для жывёлы ў полі’ < рус. *лагерь* ‘лагер’ < ням. *Lager* ‘лагер’. У выніку працяглага знаходжання тэрыторыі Гродзеншчыны ў складзе ВКЛ і непасрэднага суседства з Літвой у слоўнік жыхароў Гродзенскай вобласці маглі пранікнуць праз літоўскае пасярэдніцтва такія германізмы, як *арыжкі* ‘адвараная бульба’ < літ. *ėrčiukas* ‘бульба’ < с.-н.-ням. *ērtšok* ‘бульба’; *груца* ‘ячменная каша’, ‘ячныя крупы’, ‘каша ці крупнік з сумесі круп з бобам, фасоллю ці гарохам’ < літ. *grūša* ‘ячныя крупы, крупнік, каша’ < ням. *Grütze* ‘крупы, каша’ і інш. Значную ролю ў развіцці Гродзеншчыны адыгралі яўрэі, якія ўпершыню з’яўляюцца тут у пачатку XIV стагоддзя і займаюцца пераважна гандлем і рамяством. Не выключаецца пасярэдніцтва яўрэйскай мовы пры пранікненні ў народна-дыялектную мову рэгіёна германізмаў, напр.: *гугель* ‘каша з дранай бульбы’ (*гугаль* ‘тушаная бульба з бручкай, морквай на гусіным тлушчы’, *гугяль* ‘вельмі густая страва’) < ідыш *gugiel* ‘салодкае печыва’ < н.-в.-ням. *gugel* ‘каптур, капошон, башлык’, суч. ням. *Gugelhupf* ‘кул. бабка’; *разынкі* (*рызынкі*) ‘сушаныя ягады вінаграду’ < пол. *rodzynki* ‘разынкі’ < ідыш *rosinkes* ‘разынкі’ < ням. *Rosinen* ‘разынкі’ і інш.

Вялікая колькасць зафіксаваных у дыялектных лексікаграфічных даведніках Гродзеншчыны германізмаў паказвае на значны ўплыў нямецкай мовы на мясцовыя гаворкі Гродзеншчыны.

Літаратура

1. Живописная Россия: Отечество наше в его зем., ист., плем., экон. и быт. значении: Литов. и Белорус. полесье. — Репринт. изд-я 1882 г. — Минск: БелЭн, 1993. — 550 с.
2. Памяць: гіст.-дакум. хроніка горада Гродна / пад рэд. Г. П. Пашкова, Я. М. Жабруна, І. П. Крэня і інш. — Мінск: БелЭн, 1999. — 712 с.